

La Vie d'Alexandre le Grand

Extraits de Quinte-Curce

Profil d'Alexandre
[capture d'écran du film 1]

Dossier établi par Claude Aubert

(2020)

Les textes et les préparations sont téléchargeables sur le site :
<https://douziemeheure.ch/journal/edition/53/>

Les captures d'écran avec comme seule référence un chiffre (1 ou 2) ont été faites par Claude Aubert à partir des films :

1. **Alexandre le Grand** (1955) de Robert Rossen
2. **Alexandre** (2004) d'Oliver Stone

Table des matières

Textes	page
Séance 1	3
Séance 2	8
Séance 3	12
Séance 4	18
Séance 5	24
Séance 6	29
Vocabulaires (dans un fascicule séparé)	
Séance 1	1
Séance 2	4
Séance 3	9
Séance 4	15
Séance 5	20
Séance 6	24

La vie d'Alexandre

(Quinte-Curce)

Textes de la séance 1

*Quinte-Curce avait écrit **La vie d'Alexandre** en dix livres. Malheureusement, les deux premiers sont perdus à jamais. Dès le livre III, nous retrouvons le conquérant en Asie Mineure, puis plus profondément dans l'Empire perse.*

Heureusement pour nous et pour les historiens, d'autres écrivains antiques (Arrien, Diodore de Sicile, Justin, Plutarque, Strabon...) nous ont donné beaucoup de renseignements sur l'enfance et la jeunesse du roi de Macédoine.

La congestion d'Alexandre (III, V,1 – VI,16)

Récit d'un grave danger que courut Alexandre à Tarse en Cilicie (sud de la Turquie actuelle)

[V,1] Mediam <urbem> Cydnus amnis, de quo paulo ante dictum est, interfluit ; et tunc aestas erat, cuius calor non aliam magis quam Ciliciae oram **vapore** solis accendit, et diei fervidissimum tempus esse coeperat. [2] Pulvere simul ac sudore perfusum regem invitavit liquor fluminis ut calidum adhuc corpus ablueret ; itaque, veste deposita, in conspectu agminis, - decorum quoque futurum ratus, si ostendisset suis levi ac **parabili cultu** corporis se esse contentum, - descendit in flumen. [3] Vixque ingressi subito **horrore artus rigere** coeperunt ; pallor deinde **suffusus** est, et totum propemodum corpus vitalis calor **liquit**. [4] Exspiranti similem **ministri** manu excipiunt, nec satis **compotem** mentis in tabernaculum deferunt. Ingens **sollicitudo** et paene iam luctus in castris erat. [5] Flentes querebantur in tanto impetu cursuque rerum omnis aetatis ac memoriae

clarissimum regem non in acie saltem, non ab hoste deiectum, sed abluentem aqua corpus ereptum esse et extinctum [...]. [9] Inter haec liberius **meare spiritus** coeperat, adlevabatque rex oculos, et paulatim redeunte animo circumstantes amicos agnoverat ; **laxata**que vis morbi ob hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. [10] Animi autem **aegritudo** corpus urgebat : quippe Dareum quinto die in Cilicia fore nuntiabatur. Vinctum ergo se tradi, et tantam victoriam eripi sibi e manibus obscuraque et ignobili morte in tabernaculo extingui se querebatur [...].

Mosaïque montrant l'itinéraire d'Alexandre de la Macédoine à Tarse / 2

[VI,1] Erat inter nobiles medicos ex Macedonia regem secutus Philippus, natione **Acarnan**, fidus admodum regi : puero comes et custos salutis datus, non ut regem modo, sed etiam ut **alumnus** eximia caritate diligebat. [2] Is non **praeceps** se, sed strenuum remedium adferre tantamque vim morbi potione **medicata levaturum** esse promisit [...]. [14] Ceterum tanta vis medicamenti fuit, ut, quae secuta sunt, **criminationem** Parmenionis adiuverint. **Interclusus** spiritus **arte** meabat. Nec Philippus quicquam **inexpertum** omisit. Ille **fomenta** corpori admovit, ille **torpentem** nunc cibi, nunc vini odore excitavit. [15] Atque, ut primum mentis compotem esse sensit, modo matris sororumque, modo tantae victoriae adpropinquantis **admonere** non destitit. [16] Ut vero medicamentum se diffudit in venas et **sensim** toto corpore salubritas percipi potuit, primo animus vigorem suum, deinde corpus quoque exspectatione **maturius** recuperavit : **quippe** post tertium diem quam in hoc statu fuerat, in conspectum militum venit.

Sisygambis prisonnière (III, XI,20 – XII,17)

Peu après la bataille d'Issos (1er novembre 333 avant J.-C.), Alexandre s'empare de la famille royale achéménide.

Le harem de Darius / 2

[XI,20] Sed iam <castra Darei> quoque victor intraverat, omni quidem opulentia **ditia**. Ingens auri argentique pondus, non belli, sed luxuriae apparatus, diripuerant milites ; cumque plus raperent quam capere possent, passim strata erant itinera vilioribus sarcinis, quas in comparatione meliorum avaritia contempserat. [21] Iamque ad feminas perventum erat, quibus, quo cariora ornamenta sunt, violentius detrahebantur. Ne corporibus quidem vis ac libido parcebat. [22] Omni **planctu** tumultuque, **prout** cuique fortuna erat, castra repleverant, nec ulla facies mali deerat, cum per omnes ordines aetatesque victoris crudelitas ac licentia **vagaretur**. [23] Tunc vero **inpotentis** fortunae species conspici potuit, cum ii, qui tum Dareo **tabernaculum** exornaverant omni luxu et opulentia instructum, eadem illa Alexandro, quasi veteri domino, reservabant. Namque id solum intactum omiserant milites, ita tradito more ut victorem victi regis tabernaculo **exciperent**.

[24] Sed omnium oculos animosque in semet converterant captivae mater coniuxque Darei : illa non maiestate solum sed etiam aetate venerabilis, haec formae pulchritudine nec illa quidem sorte corruptae ; receperat in sinum filium nondum sextum annum aetatis egressum, in spem tantae fortunae, quantam pater eius paulo ante amiserat, genitum. [25] At in gremio anus **aviae** iacebant adultae **virgines duae** non suo tantum, sed etiam illius maerore confectae. Ingens circa eam nobilium feminarum turba constiterat laceratis crinibus abscissaque veste, pristini decoris inmemores, reginas dominasque veris quondam, tunc alienis nominibus, invocantes. [26] Illae suae calamitatis oblatae in utro **cornu** Dareus stetisset, quae fortuna **discriminis** fuisset, requirebant : negabant se captas, si viveret rex. Sed illum equos **subinde** mutantem longius fuga abstulerat [...].

Stateira, épouse de Darius, regarde entrer Alexandre / 2

[XII,1] Rex, qui diu Dareum persequendo fatigabatur, postquam et nox adpetebat et consequendi spes non erat, in castra paulo ante a suis capta pervenit. [2] Invitari deinde amicos, quibus maxime **adsueverat**, iussit, quippe summa **dumtaxat** cutis in **femine perstricta** non prohibebat interesse convivio, [3] cum repente e proximo tabernaculo lugubris clamor barbaro ululatu planctuque permixtus epulantes conterruit. Cohors quoque, quae **excubabat** ad tabernaculum regis, verita ne maioris motus **principium**

esset, armare se coeperat. [4] Causa subiti pavoris fuit, quod mater uxorque Darei cum captivis nobilibus regem, quem interfectum esse credebant, ingenti gemitu **eiulatu**que deflebant. [5] Unus namque e captivis **spadonibus**, qui forte ante ipsarum tabernaculum steterat, **amiculum**, quod Dareus, sicut paulo ante dictum est, ne **cultu** proderetur abiecerat, in manibus eius qui repertum ferebat agnovit, ratusque interfecto detractum esse falsum nuntium mortis eius attulerat. [6] Hoc mulierum errore conperto Alexander fortunae Darei et pietati earum inlacrimasse fertur. Ac primo **Mithrenem**, qui **Sardis** tradiderat, peritum linguae persicae, ire ad consolandas eas iusserat ; [7] veritus deinde ne proditor captivarum iram doloremque renovaret, Leonnatum ex **purpuratis** suis misit, iussum indicare falso lamentari eas vivum. Ille cum paucis **armigeris** in tabernaculum in quo captivae erant pervenit, missumque se a rege nuntiare iubet. [8] At hi, qui in vestibulo erant, ut armatos conspexere, **rati** actum esse de dominis in tabernaculum currunt, vociferantes adesse supremam horam missosque qui occiderent captas. [9] Itaque, ut quae nec prohibere possent nec admittere auderent, nullo responso dato tacitae **opperiebantur** victoris arbitrium. [10] Leonnatus expectato diu qui se intromitteret, postquam nemo **producere** audebat, relictis in vestibulo **satellitibus** intrat in tabernaculum. Ea ipsa res turbaverat feminas, quod inrupisse non admissus videbatur. [11] Itaque mater et coniunx **provolutae** ad pedes orare coeperunt ut, priusquam interficerentur, Darei corpus ipsis patrio more sepelire permetteret : functas supremo in regem officio **inpigre** se esse morituras. [12] Leonnatus et vivere Dareum et ipsas non incolumes modo, sed etiam **apparatu** pristinae fortunae reginas fore. Tum Darei demum mater **adlevari** se passa est [...].

[15] <Alexander> praemittit ad captivas, qui nuntiarent ipsum venire, **inhibita**que comitantium turba tabernaculum cum **Hephaestione** intrat. [16] Is longe omnium amicorum carissimus erat regi, cum ipso pariter eductus, secretorum omnium arbiter ; libertatis quoque in admonendo eo non alius ius maius habebat, quod tamen ita usurpabat ut magis a rege permissum quam **vindicatum** ab eo videretur : et sicut aetate par erat regi, ita corporis habitu praestabat. [17] Ergo reginae illum esse regem ratae suo more veneratae sunt. Inde ex captivis spadonibus quis Alexander esset monstrantibus, Sisigambis advoluta est pedibus eius ignorationem numquam antea visi regis excusans ; quam manu adlevans rex : "Non errasti", inquit, "mater : nam et hic Alexander est".

La vie d'Alexandre

(Quinte-Curce)

Textes de la séance 2

Le nœud gordien (III, I, 14-18)

Au début de l'année 333 avant J.-C., peu après son arrivée en Asie Mineure, mais avant d'aller à Tarse, Alexandre parvient à la ville de Gordion, capitale de la Phrygie (cf. illustration de la page 4).

[14] Alexander, urbe **in dicionem** suam **redacta**, Iovis templum intrat. Vehiculum quo **Gordium**, **Midae** patrem, **vectum** esse **constabat**, aspexit, **cultu** haud sane a vilioribus **vulgatisque** usu **abhorrens**. [15] Notabile erat iugum **adstrictum** conpluribus **nodis** in semetipsos **implicatis** et celantibus **nexus**. [16] Incolis deinde adfirmantibus editam esse oraculo **sortem**, Asiae **potiturum**, qui **inexplicabile** vinculum solvisset, cupido incessit animo sortis eius **explendae**. [17] Circa regem erat et **Phrygum** turba et Macedonum, illa **explicatione** suspensa, haec **sollicita** ex temeraria regis fiducia, quippe series vinculorum ita **adstricta**, ut unde nexus inciperet quove se conderet nec ratione nec visu perspici posset ; solvere **adgressus** iniecerat curam ei ne in **omen** verteretur **irritum inceptum**. [18] Ille **nequaquam** diu **luctatus** cum latentibus nodis : "**Nihil**", inquit, "**interest** quomodo solvantur", gladioque ruptis omnibus **loris** oraculi sortem vel **elusit** vel **implevit**.

"Cet épisode représente un tournant dans la conquête de l'Asie mineure par Alexandre le Grand car il lui accorda une consécration officielle et une filiation divine pour revendiquer la conquête du royaume phrygien, point de départ de l'extension macédonienne en Asie mineure." (https://fr.wikipedia.org/wiki/N%C5%93ud_gordien)

Alexandre, Bétis et le corbeau (IV, VI, 10-29)

Sur le point de commencer le siège de la ville phénicienne de Tyr, située sur une île à quelques centaines de mètres du rivage, Alexandre fait un sacrifice.

[10] Sacrum patrio more faciebat : [11] forte praetervolans corvus **glebam**, quam unguibus ferebat, subito amisit ; quae, cum regis capiti incidisset, **resoluta** defluxit, ipsa autem avis in proxima turre consedit. **Inlita** erat turris bitumine ac sulphure, in qua **alis** haerentibus frustra se adlevare conatus a circumstantibus capitur. [12] Digna res visa de qua vates consuleret ; et erat non intactae a superstitione mentis. Ergo Aristander, cui maxima fides habebatur, urbis quidem **excidium** augurio illo **portendi**, ceterum periculum esse ne rex vulnus acciperet. Itaque monuit, ne quid eo die inciperet. [13] Ille, quamquam unam urbem sibi, quominus securus Aegyptum intraret, obstare aegre ferebat, tamen paruit vati signumque **receptui** dedit. Hinc animus crevit obsessis, egressique porta recedentibus **inferunt signa**, cunctationem hostium suam fore occasionem rati. [14] Sed acrius quam constantius proelium inierunt : quippe ut Macedonum signa **circumagi** videre, repente sistunt gradum. Iamque ad regem proeliantium clamor pervenerat, cum denuntiati periculi haud sane memor **loricam** tamen, quam raro **induebat**, amicis orantibus sumpsit et ad prima signa pervenit. [15] Quo conspecto Arabs quidam, Darei miles, maius fortuna sua facinus ausus, gladium **clipeo** tegens quasi transfuga genibus regis advolvitur. Ille adsurgere **supplicem** recipique inter suos iussit. [16] At Barbarus, gladio **strenue** in dextram translato, cervicem appetit regis, qui, exigua corporis declinatione evitato ictu, in vanum manum barbari lapsam amputat gladio, **denuntiato** in illum diem periculo, ut arbitrabatur ipse, **defunctus**. [17] Sed, ut opinor, inevitabile est fatum ; quippe dum inter primores **promptius** dimicat, sagitta ictus est, quam per loricam adactam, stantem in humero medicus eius Philippus **evellit**. [18] Plurimus deinde sanguis **manare** coepit, omnibus territis, quia nunquam tam alte penetrasse telum, lorica obstante, cognoverant ; ipse, ne oris quidem colore mutato, **supprimi** sanguinem, et vulnus **obligari** iussit. [19] Diu ante ipsa signa vel dissimulato, vel victo dolore perstiterat, cum suppressus paulo ante sanguis **medicamento** quo retentus erat manare latius coepit ; et vulnus, quod recens adhuc dolorem non moverat, **frigente** sanguine **intumuit**. [20] Linqui deinde animo, et summitti genu coepit ; quem proximi **exceptum** in castra receperunt ; et **Betis** interfectum ratus, urbem **ovans** victoria repetit.

[21] At Alexander nondum **percurato** vulnere, **aggerem**, quo moenium altitudinem aequaret, exstruxit, et pluribus **cuniculis** muros **subrui** iussit. [22] Oppidani ad pristinum **fastigium** moenium novum exstruxere **munimentum** : sed ne id quidem turre aggeri impositas aequare poterat ; itaque interiora quoque urbis **infesta** telis erant. [23] Ultima pestis urbis fuit cuniculo subrutus murus, per cuius ruinas hostis intravit. Ducebat ipse rex **antesignanos** ; et dum **incautius** subit, saxo **crus** eius affligitur ; [24] **innixus** tamen telo, nondum prioris vulneris **obducta** cicatrice, inter primores dimicat, ira quoque accensus, quod duo in obsidione urbis eius acceperat vulnera. [25] Betim, egregia edita pugna, multisque vulneribus confectum deseruerant sui : nec tamen **segnius** proelium **capessebat**, **lubricis** armis suo pariter atque hostium sanguine. [26] Sed cum undique unus omnium telis peteretur, ad postremum, exhaustis viribus, vivus in potestatem hostium pervenit ; quo ad regem adducto, insolenti gaudio iuvenis **elatus**, **alias** virtutis etiam in hoste mirator. "Non ut voluisti", inquit, "morieris, Beti ; sed quidquid in captivum inveniri potest, passurum esse te cogita." [27] Ille non **interrito** modo, sed **contumaci** quoque vultu intuens regem, nullam ad **minas** eius reddit vocem. [28] Tum Alexander : "Videtisne obstinatum ad tacendum ?" inquit, "num genu posuit ? num supplicem vocem misit ? Vincam tamen silentium, et si nihil aliud, certe gemitu **interpellabo**." [29] Iram deinde vertit in rabiem, iam tum **peregrinos** ritus nova **subeunte** fortuna. Per **talos** enim spirantis **lora** traiecta sunt, **reliatumque** ad **currum** traxere circa urbem equi, gloriante rege Achillem, a quo genus ipse deduceret, imitatum se esse poena in hostem capienda.

Dans le désert (IV, VII, 5-16)

Arrivé en Égypte, Alexandre veut se rendre dans une lointaine oasis du désert, où se trouve un temple de Jupiter Hammon.

[5] Adire Iovis Hammonis oraculum statuit. [6] Iter **expeditis** quoque et paucis vix tolerabile ingrediendum erat : terra caeloque aquarum penuria est, steriles **arenae** iacent, quas ubi **vapor** solis accendit, fervido solo et urente **vestigia**, intolerabilis aestus existit ; [7] luctandumque est non solum cum ardore et siccitate regionis, sed etiam cum **tenacissimo** sabulo, quod **praealtum** et vestigio cedens aegre **moliuntur** pedes. [8]

Haec Aegyptii vero maiora **iactabant** ; sed ingens cupido animum stimulabat adeundi Iovem, quem generis sui auctorem haud contentus mortali **fastigio** aut credebat esse aut credi volebat. [9] Ergo cum his quos ducere secum statuerat, **secundo amne** descendit ad **Mareotin paludem** [...]. [10] Ac primo quidem et sequente die tolerabilis labor visus, nondum tam vastis nudisque solitudinibus aditis, iam tamen sterili et emoriente terra. [11] Sed ut aperuere se campi alto **obruti** sabulo, haud **secus** quam profundum **aequor** ingressi, terram oculis requirebant : [12] nulla arbor, nullum culti **solis** **occurrebat** vestigium ; aqua etiam defecerat, quam **utribus cameli** vexerant, et in arido solo ac fervido sabulo nulla erat. [13] Ad hoc sol omnia incenderat, siccaque et adusta erant **ora**, cum repente, sive illud deorum munus sive casus fuit, **obductae** caelo nubes condidere solem, ingens aestu fatigatis, etiam si aqua deficeret, auxilium. [14] Enimvero, ut largum quoque imbrem excusserunt **procellae**, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim **inpotentes** sui ore quoque **hianti** captare coeperunt. [15] Quadriduum per vastas solitudines absumptum est. Iamque haud procul oraculi sede aberant, cum conplures **corvi** agmini occurrunt, modico volatu prima signa antecedentes ; et modo humi residebant, cum lentius agmen incederet, modo se **pennis** levabant, cedentium iterque monstrantium ritu. [16] Tandem ad sedem consecratam deo ventum est.

Les Macédoniens dans le désert / 1

La vie d'Alexandre

(Quinte-Curce)

Textes de la séance 3

L'éclipse de lune (IV, X, 1-8)

De retour d'Égypte, Alexandre s'enfonce au cœur de l'empire perse, franchit le Tigre et s'apprête à affronter l'armée de Darius dans la plaine de Gaugamèles.

[1] **Biduo** ibi **stativa** rex habuit : in **proximum** deinde **pronuntiari** iter iussit. [2] Sed prima fere vigilia, luna deficiens primum **nitorem** sideris sui condidit, deinde sanguinis colore **suffuso** lumen omne **foedavit**, **sollicitis**que sub ipsum tanti discriminis casum ingens religio et ex ea formido quaedam **incussa** est. [3] Dis **invitis** in ultimas terras trahi se **querebantur** : iam nec flumina posse adiri nec sidera pristinum servare fulgorem, vastas terras, deserta omnia occurrere ; in unius hominis **iactationem** tot milium sanguinem **inpendi**, **fastidio** esse patriam, **abdicari** Philippum patrem, caelum vanis cogitationibus petere. [4] Iam pro seditione res erat, cum ad omnia interritus duces principesque militum frequentes adesse **praetorio** iubet, Aegyptiosque vates, quos caeli ac siderum peritissimos esse credebat, quid sentirent **expromere** iubet. [5] At illi, qui satis scirent temporum **orbes** inplere destinatas **vices** lunamque deficere cum aut terram **subiret** aut **sole premeretur**, **rationem** quidem ipsis perceptam non **edocent** vulgus. [6] Ceterum adfirmant solem Graecorum, lunam esse Persarum, quotiensque illa deficiat, ruinam **stragem**que illis gentibus **portendi** ; veteraque exempla **percensent** Persidis regum, quos adversis dis pugnasse lunae ostendisset defectio. [7] Nulla res multitudinem efficacius regit quam superstitio [...]. Igitur, edita in vulgus Aegyptiorum responsa rursus ad spem et fiduciam erexere **torpentes**. [8] Rex impetu animorum utendum ratus secunda vigilia castra movit.

L'aigle de Gaugamèles (IV, XV, 23-27)

Tandis que se déroule la gigantesque bataille de Gaugamèles (1er octobre -331) se produit une étrange apparition, que le film d'Oliver Stone nous montre abondamment.

[23] Duo reges iunctis prope agminibus proelium **accenderant** ; plures Persae cadebant, par ferme utrimque numerus vulnerabatur. Curru Dareus, Alexander equo vehebatur : [24] utrumque delecti tuebantur, sui immemores ; quippe, amisso rege, nec volebant salvi esse nec poterant ; ante oculos sui quisque regis mortem **occumbere** ducebat egregium. [25] Maximum tamen periculum adibant, quos maxime tuebantur : quippe sibi quisque caesi regis expetebat decus. [26] Ceterum, sive **ludibrium** oculorum sive vera species fuit, qui circa Alexandrum erant vidisse se crediderunt paululum super caput regis placide volantem aquilam, non sono armorum, non gemitu morientium territam, diuque circa equum Alexandri pendenti magis quam volanti similis adparuit. [27] Certe vates Aristander, alba veste indutus et dextra praeferens lauream, militibus in pugnam intentis avem monstrabat, haud dubium victoriae auspiciam.

L'aigle plane au-dessus d'Alexandre / 2

Le pillage de Persépolis (V, VI, 2-8)

En -331, Alexandre arrive à Persépolis, capitale du royaume perse achéménide, fondée en -521 par Darius Ier.

[2] Multas urbes refertas opulentia regia partim expugnaverant, partim in fidem acceperant, sed urbis huius divitiae vicere praeterita. [3] In hanc totius Persidis opes **congesserant** Barbari : aurum argentumque cumulatum erat, vestis ingens modus, **supellex** non ad usum, sed ad ostentationem luxus comparata. [4] Itaque inter ipsos victores ferro dimicabatur : pro hoste erat qui pretiosorem **occupaverat** praedam, et, cum omnia quae recipiebant capere non possent, iam res non occupabantur, sed aestimabantur. [5] Lacerabant regias vestes, ad se quisque partem trahentes, **dolabris** pretiosae artis vasa caedebant, nihil neque intactum erat neque integrum ferebatur, abrupta **simulacrorum** membra, ut quisque **avellerat**, trahebat. [6] Neque **avaritia** solum, sed etiam crudelitas in capta urbe **grassata** est : auro argentoque onusti vilia captivorum corpora trucidabant, passimque obvii caedebantur, quos antea pretium sui miserabilis fecerat. [7] Multi ergo hostium manus voluntaria morte occupaverunt, pretiosissima vestium induti e muris **semetipsos** cum coniugibus ac liberis in praeceps iacientes. Quidam ignes, quod paulo post facturum hostis videbatur, subiecerant aedibus, ut cum suis vivi **cremarentur**. [8] Tandem suos rex corporibus et **cultu** feminarum abstinere iussit.

Dans les neiges (V, VI, 13-15)

Peu après, Alexandre quitte Persépolis avec une partie de ses troupes pour une expédition dans les montagnes, mais il se heurte à des conditions climatiques difficiles.

[13] Ventum erat ad iter perpetuis **obsitum** nivibus, quas frigoris vis gelu **adstrinxerat** ; locorumque **squalor** et solitudines **inviae** fatigatum militem terrebant, humanarum rerum terminos se videre credentem. Omnia **vasta**, atque sine ullo humani cultus **vestigio** attoniti intuebantur et, antequam lux quoque et caelum ipsos deficerent, reverti iubebant. [14] Rex **castigare** territos **supersedit**, ceterum ipse equo **desiluit** pedesque per nives et **concretam** glaciem ingredi coepit. **Erubuerunt** non sequi primum amici,

deinde copiarum duces, ad ultimum milites. Primusque rex **dolabra** glaciem **perfringens** iter sibi fecit ; exemplum regis ceteri imitati sunt. [15] Tandem propemodum invias silvas emensi humani cultus rara vestigia et passim errantes pecorum greges **repperere** : et incolae, qui sparsis **tuguriis** habitabant, cum se **callibus** inviis **saeptos** esse credidissent, ut conspexere hostium agmen, interfectis qui comitari fugientes non poterant, **devios** montes et nivibus obsitos petiverunt.

L'incendie de Persépolis (V, VII, 1-8)

Quelque temps après le retour d'Alexandre à Persépolis, son caractère se transforme terriblement.

[1] Ceterum ingentia animi bona, illam indolem, qua omnes reges antecessit, illam in **subeundis** periculis constantiam, in rebus **moliendis efficiendis**que velocitatem, in deditos fidem, in captivos clementiam, in voluptatibus permissis quoque et usitatis temperantiam, haud tolerabili vini cupiditate **foedavit**. [2] **Hoste** et aemulo regni **reparante cum maxime** bellum, nuper subactis quos vicerat novumque imperium aspernantibus, de die inibat convivia, quibus feminae intererant, non quidem quas violari nefas esset, **quippe pelices** licentius, quam decebat, cum armato vivere adsuetae. [3] Ex his una Thais, et ipsa **temulenta**, maximam apud omnes Graecos initurum gratiam adfirmat, si **regiam** Persarum iussisset incendi : expectare hoc **eos, quorum urbes Barbari delessent**. [4] **Ebrio scorto** de tanta re ferente sententiam, **unus alter**, et ipsi **mero** onerati, adsentiuntur. Rex quoque avidior fuit quam patientior : "**Quin** igitur ulciscimur Graeciam, et urbi **faces subdimus** ?" [5] Omnes **incaluerant** mero : itaque surgunt **temulenti** ad incendendam urbem, cui armati pepercerant. Primus rex ignem regiae iniecit ; tum convivae et ministri pelicesque. Multa **cedro** aedificata erat regia : quae celeriter igne concepto late fudit incendium. [6] Quod ubi exercitus, qui haud procul urbe **tendebat**, conspexit, fortuitum ratus ad opem ferendam concurrat. [7] Sed ut ad vestibulum regiae ventum est, vident regem ipsum adhuc **aggerentem** faces. Omissa igitur quam portaverant aqua, ipsi aridam materiem in incendium iacere coeperunt. [8] Hunc exitum habuit regia totius Orientis.

Mort de Darius (V, XII, 14 – XIII,25 passim)

De son côté, Darius, refusant de s'avouer vaincu, se replie sur la Bactriane pour préparer, comme mentionné dans le texte précédent, une reprise de la guerre, mais deux de ses satrapes, Bessus et Nabarzanès, n'appréciant pas ses choix stratégiques ou bien nourrissant l'ambition de devenir rois à sa place (en effet, après la mort de Darius, Bessus se proclamera roi), décident de le trahir et de le tuer. En raison de cette sédition, les soldats et les gardes de Darius l'abandonnent, et seuls lui restent quelques eunuques, auxquels il annonce qu'il ne veut pas se suicider : "Si je meurs, j'aime mieux que le criminel soit un autre que moi" ("Alieno scelere quam meo mori malo"). Aussitôt, les eunuques se mettent à se lamenter bruyamment.

[XII,14] Besso et Nabarzani nuntiaverant sui regem a semetipso **interemptum** esse : **planctus** eos deceperat ; [15] itaque **citatis equis** advolant, sequentibus quos ad **ministerium** sceleris delegerant ; et, cum **tabernaculum** intrassent, quia regem vivere **spadones** indicabant, **conprehendi** vincirique iusserunt. [16] Rex curru paulo ante vectus et deorum auspiciis ac suis honoribus cultus nulla externa ope admota captivus servorum suorum in sordidum vehiculum inponitur. [17] Pecunia regis et **supellex** quasi belli iure diripitur, onustique praeda per scelus ultimum parta fugam intendunt [...]. [20] Ne tamen honos regi non haberetur, aureis **conpedibus** Dareum vinciunt, nova **ludibria** subinde **excogitante** fortuna. Et ne forte cultu regio posset agnosci, sordidis pellibus vehiculum **intexerant** ; ignoti iumenta agebant, ne **percontantibus** in agmine monstrari posset. Custodes procul sequebantur [...].

Informé par des déserteurs de ce qui se passe, Alexandre, qui, pour la gloire, tient à s'emparer personnellement de Darius, se lance à la poursuite de ce convoi avec une troupe légère et rapide. Il finit par arriver en vue des barbares.

[XIII,13] Et numero Barbari **praestabant** et robore : ad hoc refecti cum fatigatis certamen initari erant. [14] Sed nomen Alexandri et fama, maximum in bello utique **momentum, pavidos** in fugam avertit. [15] Bessus vero et ceteri facinoris eius participes

vehiculum Darei adsecuti coeperunt hortari eum conscenderet equum et se hosti fuga eriperet. [16] Ille deos **ultores** adesse testatur et Alexandri fidem inplorans negat se parricidas velle comitari. Tum vero ira quoque accensi tela coiciunt in regem multisque confossum vulneribus relinquunt. [17] Iumenta quoque, ne longius prosequi possent, convulnerant duobus servis qui regem comitabantur occisis [...].

[23] Interim iumenta quae Dareum vehebant, nullo regente decesserant militari via et **errore** delata per quattuor stadia in quadam valle constiterant, aestu simulque vulneribus fatigata. [24] Haud procul erat fons, ad quem monstratum a peritis Polystratus Macedo siti **maceratus** accessit; ac, dum galea haustam aquam **sorbet**, tela iumentorum deficientium corporibus infixata conspexit. [25] Miratusque confossa potius quam abacta esse, semivivi hominis...

Le livre V de Quinte-Curce se termine pour nous sur cette phrase tronquée ; dans tous les manuscrits qui nous sont parvenus, la fin est perdue. Mais, d'après d'autres auteurs antiques, il semble que la mort de Darius soit antérieure à l'arrivée de Polystrate.

Assassinat de Darius / 1

La vie d'Alexandre

(Quinte-Curce)

Textes de la séance 4

L'origine des complots (VI, II, 1-4)

Une fois Darius éliminé, l'état d'esprit d'Alexandre commença à évoluer.

[1] Sed ut primum instantibus curis **laxatus** est animus militarium rerum quam quietis otiique **patientior**, excepere eum voluptates et, quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt; [2] **tempestiva** convivia et perpotandi **pervigilandi**que insana **dulcedo** ludique et greges **pelicum**. Omnia in externum lapsa morem; quem quidem **aemulatus** quasi potioem suo ita **popularium** animos oculosque pariter offendit, ut a plerisque amicorum pro hoste haberetur. [3] Tenaces quippe disciplinae suae solitosque parco ac parabili **victu** ad implenda naturae **desideria** defungi, in peregrina et **devictarum** gentium mala inpulerat. [4] Hinc saepius comparatae in caput eius insidiae, secessio militum et liberior inter mutuas **querelas dolor**.

Les Amazones (VI, V, 27-32)

À en croire le présent texte, les Amazones ne seraient pas que des inventions de l'imagination débridée de certains conteurs de récits mythologiques, mais un peuple historique qui aurait réellement existé et qui vivait dans l'ouest de la Géorgie actuelle. Thalestris, leur reine, serait venue en personne trouver Alexandre, accompagnée de trois cents de ses compagnes.

[27] Vestis non toto Amazonum corpori obducitur : nam **laeva** pars ad pectus est nuda, cetera deinde **velantur**. Nec tamen **sinus** vestis, quem **nodo** colligunt, infra genua descendit. [28] Altera **papilla** intacta servatur, qua muliebris sexus liberos alant : **aduritur** dextera, ut arcus facilius intendant et tela **vibrent** [...]. [30] Ceterum <Amazonum regina> interrogata num aliquid petere vellet, haud dubitavit fateri ad **communicandos** cum rege liberos se venisse, dignam, ex qua ipse regni generaret heredes ; feminini sexus se retenturam, **marem** reddituram patri. [31] Alexander, an cum ipso militare vellet, interrogat : et illa **causata** sine custode regnum reliquisse petere perseverabat ne se **inritam** spei pateretur abire. [32] Acrior ad **venerem** feminae cupido quam regis ; ac, ut paucos dies **subsisteret**, perpulit : XIII dies in obsequium desiderii eius absumpti sunt. Tum illa regnum suum, rex **Parthienen** petiverunt.

Dès l'Antiquité, la véracité de cette histoire a été mise en doute. Elle est qualifiée de légende par les historiens modernes.

Alexandre et les mœurs orientales (VI, VI, 1-5)

Alexandre s'habille à la perse et se mêle aux Orientaux / 2

Ce texte succède immédiatement au précédent.

[1] Hic vero **palam** cupiditates suas solvit **continentiam**que et moderationem, in altissima quaque fortuna eminentia bona, in **superbiam** ac **lasciviam** vertit. [2] Patrios mores disciplinamque Macedonum regum salubriter **temperatam** et civilem **habitum**, velut leviora magnitudine sua ducens, Persicae **regiae** par deorum potentiae **fastigium aemulabatur**. [3] Iacere humi **venerabundos** ipsum paulatimque servilibus **ministeriis** tot victores gentium **inbuere** et captivis pares facere exspectabat. [4] Itaque purpureum diadema **distinctum albo**, quale Dareus habuerat, capiti circumdedit vestemque Persicam sumpsit, ne **omen** quidem veritus, quod a victoris insignibus in devicti transiret habitum. [5] Et ille se quidem spolia Persarum **gestare** dicebat, sed cum illis quoque mores **induerat**, superbiamque habitus animi insolentia sequebatur.

La destruction des bagages (VI, VI, 14-17)

Alexandre finit par réaliser que le mécontentement augmente dans son armée et il comprend qu'il doit détourner l'attention de ses hommes vers un autre objectif. L'occasion s'en présente rapidement : en effet Bessus, celui qui avait fait assassiner Darius, "avait adopté le vêtement royal, s'était fait appeler Artaxerxès et cherchait à rassembler" de nouvelles troupes. Alexandre décide d'agir.

[14] Et, cum grave spoliis **apparatu**que luxuriae agmen vix moveretur, suas primum, deinde totius exercitus sarcinas exceptis admodum necessariis referre iussit in medium. [15] Planities spatiosa erat in quam vehicula onusta perduxerant. Exspectantibus cunctis quid deinde esset imperaturus, iumenta iussit abduci, suisque primum sarcinis **face** subdita ceteras incendi praecepit. [16] Flagrabant **exurentibus** dominis, quae ut intacta ex urbibus hostium raperent saepe flammis **restinxerant**, nullo sanguinis pretium audente **deflere**, cum regias opes idem ignis exureret. [17] Brevi deinde ratio mitigavit dolorem, habilesque militiae et ad omnia parati laetabantur sarcinarum potius quam disciplinae fecisse **iacturam**.

La soif en Sogdiane (VII, V, 1-12)

Continuant ses opérations, Alexandre pénètre en Sogdiane, "région historique recouvrant en partie l'Ouzbékistan, le Tadjikistan et l'Afghanistan et englobant les villes historiques de Samarcande et Boukhara". (<https://fr.wikipedia.org/wiki/Syr-Daria>)

[1] Ipse cum expedito agmine loca deserta Sogdianorum intrat, nocturno itinere exercitum ducens : [2] aquarum, ut ante dictum est, penuria prius desperatione quam desiderio bibendi sitim accendit. Per CCCC stadia ne modicus quidem humor existit. [3] **Harenas vapor** aestivi solis accendit ; quae ubi flagrare coeperunt, haud **secus** quam continenti incendio cuncta **torrentur**. [4] **Caligo** deinde inmodico terrae **fervore** excitata lucem tegit, camporumque non alia qua vasti et profundi **aequoris** species est. [5] Nocturnum iter tolerabile videbatur, quia **rore** et **matutino** frigore corpora levabantur. Ceterum cum ipsa luce aestus oritur, omnemque naturalem absorbet humorem siccitas ; ora **viscera**que **penitus uruntur**. [6] Itaque primum animi, deinde corpora deficere coeperunt ; **pigebat** et consistere et progredi. [7] Pauci a peritis regionis admoniti praepararunt aquam ; haec **paulisper** repressit sitim ; deinde crescente aestu rursus desiderium humoris accensum est. Ergo, quidquid vini oleique erat omnibus, **ingerebatur** ; tantaque dulcedo bibendi fuit, ut in posterum sitis non timeretur. [8] Graves deinde avide hausto humore non sustinere arma, non ingredi poterant, et feliciores videbantur, quos aqua defecerat, cum ipsi sine modo infusam vomitu cogerentur **egerere**. [9] Anxium regem tantis malis circumfusi amici ut meminisset orabant animi sui magnitudinem unicum remedium deficientis exercitus esse, [10] cum, ex his qui processerant ad capiendum locum castris, duo occurrunt **utribus** aquam **gestantes**, ut filiis suis, quos in eodem agmine esse et aegre pati sitim non ignorabant, **occurrerent**. [11] Qui cum in regem incidissent, alter ex his utre resoluta **vas**, quod simul ferebat, inplet, **porrigens** regi. Ille accipit ; percontatus, quibus aquam portaret, filiis ferre cognoscit. [12] Tunc poculo pleno, sicut oblatum est, reddito : "Nec solus", inquit, "bibere sustineo, nec tam exiguum dividere omnibus possum. Vos currite et liberis vestris, quod propter illos attulisti, date."

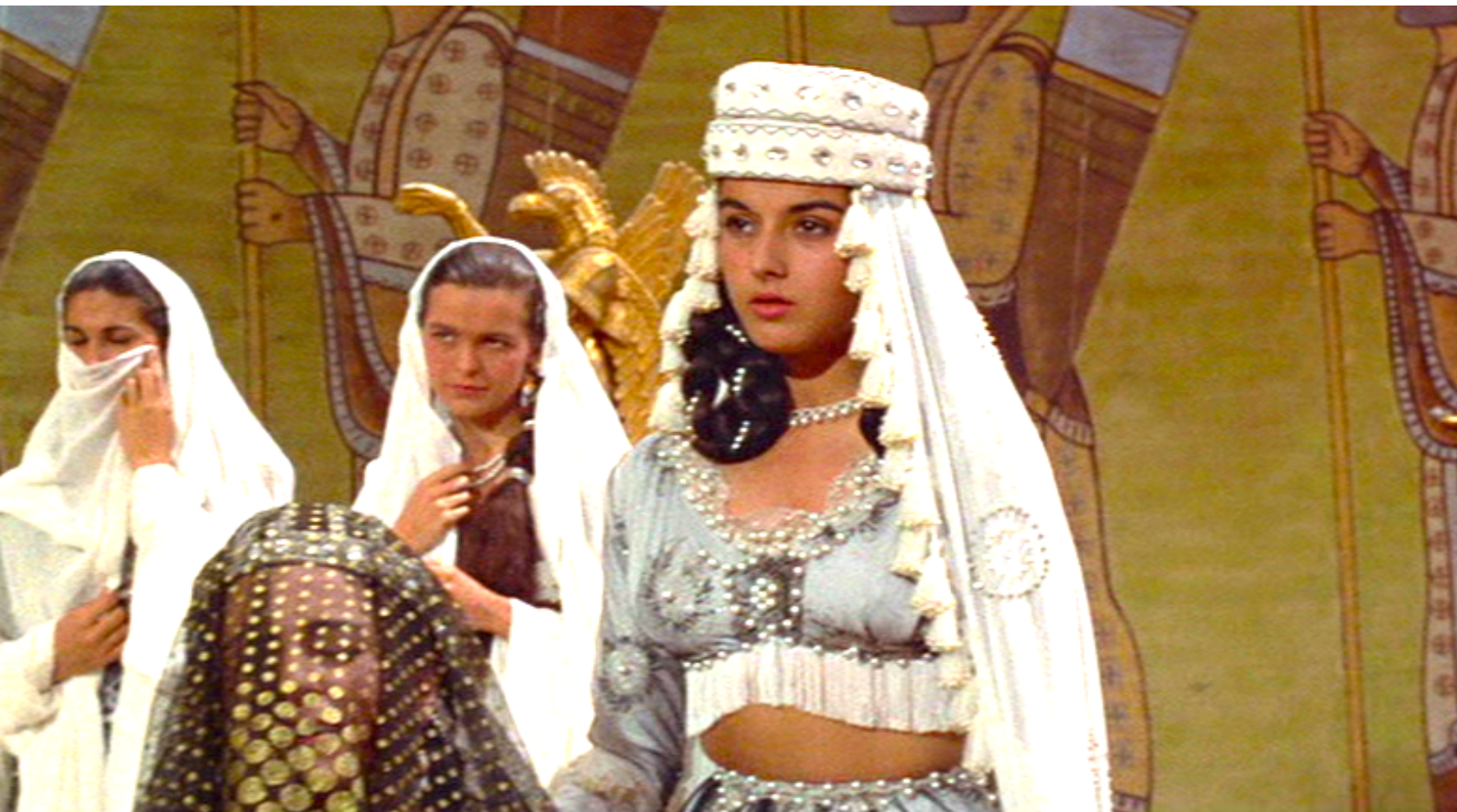
Spitaménès (VIII, III, 1-15)

Le présent épisode se situe plus tard (décembre -328) dans la geste d'Alexandre. Néanmoins, comme ce bijou de récit forme presque un petit roman à lui seul et qu'il aurait pu se situer à bien d'autres moments de l'épopée du roi macédonien, nous l'avons placé là pour équilibrer la longueur de nos séances.

[1] **Dahas** deinde statuerat petere ; ibi namque **Spitamenen** esse cognoverat. Sed hanc quoque expeditionem, ut pleraque alia, fortuna **indulgento** ei numquam fatigata pro absente **transegit**. Spitamenes uxoris inmodico amore flagrabat ; quam aegre fugam et nova subinde exilia tolerantem in omne **discrimen** comitem trahebat. [2] Illa malis fatigata **identidem** muliebres adhibere **blanditias**, ut tandem fugam **sisteret** victorisque Alexandri clementiam expertus placaret quem effugere non posset. [3] Tres adulti erant liberi ex eo geniti, quos cum pectori patris admovisset, ut saltem eorum misereri vellet, orabat ; et, quo efficaciores essent preces, haud procul erat Alexander. [4] Ille se prodi, non moneri ratus et **formae** profecto fiducia cupere eam quam primum dedi Alexandro **acinacem** strinxit, percussurus uxorem, nisi prohibitus esset fratrum eius occursum. [5] Ceterum abire conspectu iubet addito metu mortis, si se oculis eius obtulisset ; et ad desiderium **levandum** noctes agere inter **pelices** coepit.

[6] Sed penitus haerens amor **fastidio** praesentium accensus est. Itaque, rursus uni ei deditus, orare non destitit, ut tali consilio abstineret patereturque sortem, quamcumque iis fortuna fecisset : sibi mortem deditioe esse leviolem. [7] At illa **purgare** se, quod, quae utilia esse censebat, muliebriter forsitan, sed fida tamen mente suasisset ; de cetero futuram in viri potestate. [8] Spitamenes simulato captus **obsequio** de die convivium apparari iubet ; vinoque et epulis gravis et semisomnus in cubiculum fertur. [9] Quem ut alto et gravi somno **sopitum** esse sensit uxor, gladium, quem veste occultaverat, stringit caputque eius abscisum, cruore respersa, servo suo **conscio** facinoris tradit. [10] Eodem comitante, sicuti erat **cruenta** veste, in Macedonum castra pervenit nuntiarique

Alexandro iubet esse quae ex ipsa deberet agnoscere. [11] Ille protinus Barbaram iussit admitti. Quam ut respersam cruore conspexit, ratus ad deplorandam **contumeliam** venisse, dicere quae vellet, iubet. [12] At illa servum, quem in vestibulo stare iusserat, introduci desideravit. Qui, quia caput Spitamenis veste tectum habebat, suspectus **scrutantibus** quid **occuleret** ostendit. [13] Confuderat oris exsanguis **notas** pallor, nec quis esset nosci satis poterat. Ergo rex, certior factus humanum caput adferre eum, tabernaculo excessit ; percontatusque, quid rei sit, illo profitente cognoscit.

Apparence possible de l'épouse de Spitaménès / 1

[14] Varias hinc cogitationes **invicem** animum diversa agitantem commoverant. Meritum ingens in semet esse credebat, quod transfuga et proditor, tantis rebus, si vixisset, **iniecturus** moram, interfectus esset. Contra facinus ingens **aversabatur**, cum optime meritum de ipsa, communium parentem liberum, per insidias interemisisset. [15] Vicit tamen gratiam meriti sceleris atrocitas, **denuntiari**que iussit ut excederet castris, ne licentiae barbarae exemplar in Graecorum mores et mitia ingenia transferret.

La vie d'Alexandre

(Quinte-Curce)

Textes de la séance 5

Discours d'un ambassadeur scythe (VII, VIII, 12-15)

En -328, un ambassadeur scythe adresse à Alexandre un discours très rhétorique, mais remarquable, dont voici un bref extrait.

[12] "Si di habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, **orbis** te non **caperet** : altera manu Orientem, altera Occidentem contingeres ; et hoc adsecutus scire velles ubi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque, concupiscis quae non capis. [13] Ab Europa petis Asiam ; ex Asia transis in Europam. Deinde, si humanum genus omne superaveris, cum silvis et nivibus et fluminibus ferisque bestiis gesturus es bellum. [14] Quid? tu ignoras arbores magnas diu crescere, una hora **exstirpari** ? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide ne, dum ad **cacumen** pervenire contendis, cum ipsis **ramis**, quos comprehenderis, **decidas**. [15] Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fuit ; et ferrum **robigo** consumit. Nihil tam firmum est cui periculum non sit etiam ab **invalido**."

Le meurtre de Clitus (VIII, I, 20-32 + 43-52)

Le terrible épisode de la mort de Clitus (ou Cleitos) se situe en -328. Ce compagnon d'Alexandre avait à ce moment quarante-sept ans et était de dix-neuf ans l'aîné du roi.

[20] Hic erat, qui apud **Granicum amnem** nudo capite regem dimicantem **clipeco** suo textit, et Rhosacis manum capiti regis inminentem gladio amputavit, vetus Philippi miles multisque bellicis operibus clarus. [21] Hellanice, quae Alexandrum educaverat, soror eius, haud **secus** quam mater a rege diligebatur. Ob has causas validissimam imperii partem fidei eius tutelaeque commisit. [22] Iamque iter parare in posterum iussus sollemni et **tempestivo** adhibetur convivio. In quo rex cum multo **incaluisset mero**, inmodicus aestimator sui celebrare quae gesserat coepit, gravis etiam eorum auribus qui sentiebant vera memorari. [23] Silentium tamen habuere seniores, donec Philippi res **orsus obterere** nobilem apud **Chaeroneam** victoriam sui operis fuisse **iactavit**, ademptamque sibi malignitate et invidia patris tantae rei gloriam. [24] Illum quidem seditione inter Macedones milites et Graecos mercennarios orta debilitatum vulnere, quod in ea consternatione acceperat, iacuisse, non **alias** quam simulatione mortis **tutiorem** ; se corpus eius protexisse clipeco suo, ruentesque in illum sua manu occisos. [25] Quae patrem numquam aequo animo esse confessum, invitum filio debentem salutem suam [...]. [27] Haec et his similia laeti audire iuvenes ; ingrata senioribus erant, maxime propter Philippum, sub quo diutius vixerant : [28] cum Clitus ne ipse quidem satis sobrius ad eos, qui infra ipsum **cubabant**, conversus **Euripidis** rettulit **carmen**, ita ut sonus magis quam sermo exaudiri posset a rege. [29] Quo significabatur male instituisse Graecos, quod tropaeis regum **dumtaxat** nomina inscriberent : alieno enim sanguine **partam** gloriam **intercipi**. Itaque rex, cum suspicaretur malignius habitum esse sermonem, percontari proximos coepit, quid ex Clito audissent. [30] Et illis ad **silendum** obstinatis Clitus paulatim maiore voce Philippi acta bellaque in Graecia gesta commemorat, omnia praesentibus praeferens. [31] Hinc inter iuniores senesque orta **contentio** est ; et rex, velut patienter audiret, quis Clitus obterebat laudes eius, ingentem iram conceperat. [32] Ceterum, cum animo videretur imperaturus, si finem **procaciter** orto sermoni Clitus inponeret, nihil eorum omittente magis exasperabatur. [...].

[43] Iam tantum irae conceperat rex, quantum vix sobrius ferre potuisset. Enimvero **olim** mero sensibus victis ex lecto repente **prosiluit**. [44] Attoniti amici, ne positis quidem, sed abiectis **poculis** consurgunt in eventum rei, quam tanto impetu acturus esset, intenti. [45] Alexander rapta lancea ex manibus **armigeri** Clitum adhuc eadem linguae intemperantia furentem percutere conatus a Ptolomaeo et Perdicca **inhibetur**. [46] Medium complexi et **obluctari** perseverantem morabantur: Lysimachus et Leonnatus etiam lanceam abstulerant. [47] Ille militum fidem inplorans comprehendi se a proximis amicorum, quod Dareo nuper accidisset, exclamat; signumque **tuba** dari, ut ad regiam armati coirent, iubet. [48] Tum vero Ptolomaeus et Perdiccas genibus advoluti orant, ne in tam praecipiti ira perseveret spatiumque potius animo det; omnia postero die iustius exsecuturum. [49] Sed clausae erant aures, **obstrepente** ira. Itaque, **inpotens** animi procurrat in **regiae** vestibulum et, vigili **excubanti** hasta ablata, constitit in aditu quo necesse erat his qui simul cenaverant egredi. [50] Abierant ceteri, Clitus ultimus sine lumine exibat. Quem rex, quisnam esset, interrogat. Eminebat etiam in voce sceleris, quod parabat, atrocitas; [51] et ille iam non suae, sed regis irae memor Clitum esse et de convivio exire respondit. [52] Haec dicentis latus hasta transfixit, morientisque sanguine adpersus: "I nunc", inquit, "ad Philippum."

Après le meurtre (VIII, II, 1-12)

Mais même un caractère aussi fort que celui d'Alexandre peut se laisser abattre par les remords.

[1] Male humanis ingeniis natura consuluit, quod plerumque non futura, sed **transacta** **perpendimus**. Quippe rex, postquam ira mente decesserat, etiam ebrietate **discussa** magnitudinem facinoris **sera** aestimatione perspexit. [2] Videbat tunc inmodica libertate abusum, sed **alioqui** egregium bello virum et, nisi **erubesceret** fateri, **servatorem** sui occisum. Detestabile **carnificis** ministerium **occupaverat** rex, verborum licentiam, quae vino poterat inputari, **nefanda** caede **ultus**. [3] **Manabat** toto vestibulo **cruor** paulo ante convivae; vigiles attoniti et stupentibus similes procul stabant, liberiolemque **paenitentiam** solitudo **excipiebat**. [4] Ergo hastam ex corpore iacentis **evolsam** **retorsit** in semet; iamque admoverat pectori, cum advolant vigiles et repugnanti e manibus **extorquent** **adlevatumque** in tabernaculum deferunt. [5] Ille humi

prostraverat corpus, gemitu **eiulatu**que miserabili tota personans regia ; **laniare** deinde os unguibus et circumstantes rogare, ne se tanto **dedecori superstitem** esse paterentur.

[6] Inter has preces tota nox **extracta** est ; scrutantemque num ira deorum ad tantum nefas actus esset, **subit anniversarium** sacrificium **Libero** patri non esse redditum statuto tempore ; itaque inter vinum et epulas caede commissa iram dei fuisse manifestam.

[7] Ceterum magis eo movebatur, quod omnium amicorum animos videbat attonitos ; neminem cum ipso **sociare sermonem** postea ausurum : vivendum esse in solitudine, velut ferae bestiae, **terrenti** alias, alias timenti.

[8] Prima deinde luce tabernaculo corpus, sicut adhuc cruentum erat, iussit inferri. Quo posito ante ipsum lacrimis obortis: "Hanc", inquit, "**nutrici** meae gratiam rettuli, cuius duo filii apud Miletum pro mea gloria **occubuerunt mortem**. Hic frater, unicum **orbitatis** solacium, a me inter epulas occisus est ! [9] Quo nunc se conferet misera ? Omnibus eius unus supersum, quem solum aequis oculis videre non poterit. Et ego, servatorum meorum **latro**, revertar in patriam, ut ne dexteram quidem nutrici sine memoria calamitatis eius offerre possim ?" [10] Et cum finis lacrimis querellisque non fieret, iussu amicorum corpus ablatum est. Rex triduum iacuit inclusus. [11] Quem ut armigeri corporisque custodes ad moriendum obstinatum esse cognoverunt, universi in tabernaculum inrumpunt diuque precibus ipsorum **reluctatum** aegre vicerunt, ut cibum caperet. [12] Quoque minus caedis **puderet**, iure interfectum Clitum Macedones decernunt, sepultura quoque prohibitori, ni rex humari iussisset.

Dioxippe et Horratas (IX, VII, 17-22)

Ce bref épisode se situe en Inde entre deux opérations militaires. On y voit Horratas, un soldat macédonien, défier Dioxippe, "athlète fameux, connu et aimé du roi à cause de sa force extraordinaire. Des envieux et des méchants l'accusaient, moitié sérieusement, moitié par plaisanterie, de suivre l'armée comme un animal inutile, que la graisse surchargeait, et dont l'unique soin, pendant qu'on livrait bataille, était de se frotter d'huile et de préparer son estomac à la bonne chère" (traduction d'Auguste et Alphonse Trognon).

[17] In convivio Horratas Macedo iam temulentus **exprobrare** ei coepit, et postulare ut, si vir esset, postero die secum ferro decerneret : regem tandem vel de sua temeritate, vel de illius **ignavia** iudicaturum. [18] Et a Dioxippo **contemptim** militarem eludente **ferociam** accepta condicio est. Ac postero die rex, cum etiam acrius certamen exposcerent, quia deterrere non poterat, destinata **exsequi** passus est. [...]

”Ce spectacle avait rassemblé une foule considérable de soldats, et parmi eux les Grecs, tous favorables à Dioxippe. Le Macédonien s’était revêtu d’une armure complète : il portait de la main gauche un bouclier d’airain et une pique, de celles qu’on appelle sarisses ; de la main droite, un javelot, et au côté une épée, comme s’il eût eu à combattre à la fois plusieurs ennemis. Dioxippe, luisant d’huile, et une couronne sur la tête, tenait de la main gauche un manteau d’un rouge éclatant, de la droite un gros bâton noueux.” (id.)

Horratas et Dioxippe / 1

[20] Ea ipsa res omnium animos expectatione suspenderat : quippe armato congregari nudum dementia, non temeritas videbatur. [21] Igitur Macedo, haud dubius **eminus** interfici posse, lanceam emisit ; quam Dioxippus cum exigua corporis declinatione vitasset, antequam ille hastam transferret in dextram, **adsiluit** et **stipite** mediam eam fregit. [22] Amissis utroque telo Macedo gladium coeperat stringere, quem occupatum **complexu** pedibus repente **subductis** Dioxippus **arietavit** in terram, ereptoque gladio pedem super cervicem iacenti inposuit, stipitem **intentans** **elisurusque** eo victum, ni prohibitus esset a rege.

La vie d'Alexandre

(Quinte-Curce)

Textes de la séance 6

Le mariage avec Roxane (VIII, IV, 21-30)

Dans le but d'homogénéiser l'empire qu'il est en train de se constituer et de gagner ses amis et ses soldats à l'idée que les peuples soumis ont aussi des qualités, Alexandre décide, au grand déplaisir de son état-major, d'épouser une jeune noble bactrienne.

[21-22] **Oxyartes** satrapes [...] barbara opulentia convivium, quo regem accipiebat, instruxerat. [23] Id cum multa **comitate** celebraret, introduci XXX nobiles virgines iussit. Inter quas erat filia ipsius, Roxane nomine, eximia corporis specie et decore habitus in Barbaris raro. [24] Quae, quamquam inter electas processerat, omnium tamen oculos convertit in se, maxime regis minus iam cupiditatibus suis imperantis inter **obsequia** Fortunae, contra quam non satis cauta mortalitas est. [25] Itaque ille, qui uxorem Darei, qui duas filias virgines, quibus forma praeter Roxanen comparari nulla potuerat, haud alio animo quam parentis aspexerat, tunc in amorem **virgunculae**, si regiae **stirpi** compararetur, ignobilis ita effusus est, ut diceret ad **stabiliendum** regnum pertinere Persas et Macedones conubio iungi; [...] [26] illam matrimonii iure velle iungi. [27] Insperato gaudio laetus pater sermonem eius excipit; et rex in medio cupiditatis ardore iussit adferri patrio more panem,—hoc erat apud Macedonas sanctissimum **coeuntium pignus**,—quem divisum gladio uterque **libabat**. [28] Credo eos, qui gentis mores condiderunt, parco et **parabili** victu ostendere voluisse iungentibus opes, **quantulo** contenti esse deberent. [29] Hoc modo rex Asiae et Europae introductam inter convivales ludos matrimonio sibi adiunxit e captiva geniturus, qui victoribus imperaret. [30] Pudebat amicos super vinum et epulas **socerum** ex diditis esse delectum. Sed post Cliti caedem libertate **sublata** vultu, qui maxime servit, adsentiebantur.

Alexandre épouse Roxane / 2

Alexandre se justifie (VIII, VIII, 10-13)

Face aux critiques récurrentes de ses proches, Alexandre se sent tenu de se justifier dans une très belle rhétorique.

[10] "Persae, quos vicimus, in magno honore sunt apud me ! Equidem moderationis meae certissimum indicium est, quod ne victis quidem superbe impero. Veni enim in Asiam, non ut **funditus everterem** gentes nec ut **dimidiam** partem terrarum **solitudinem** facerem, sed ut illos, quos bello **subegissem**, victoriae meae non **paeniteret**. [11] Itaque **militant** vobiscum, pro imperio vestro sanguinem fundunt, qui superbe **habiti** rebellassent. Non est diuturna possessio, in quam gladio inducimur ; beneficiorum gratia sempiterna est. [12] Si habere Asiam, non transire volumus, cum his **communicanda** est nostra clementia : horum fides stabile et aeternum faciet imperium. Et sane plus habemus, quam **capimus**. Insatiabilis autem avaritiae est adhuc implere velle quod iam circumfluit. [13] Morem tamen eorum in Macedonas transfundo ! In multis enim gentibus esse video, quae non **erubescamus** imitari ; nec aliter tantum imperium apte regi potest, quam ut quaedam et tradamus illis et ab isdem discamus."

Les éléphants de Porus (VIII, XIII, 2 à XIV, 30)

Une fois en Inde, Alexandre doit affronter successivement divers peuples et en arrive finalement à lutter sur les bords de l'Hydaspe contre Porus, le roi le plus puissant du pays.

[XIII,2] Porum quoque nominis sui fama ratus ad deditionem posse compelli misit ad eum Cleocharen, qui denuntiaret ei ut **stipendium penderet** et in primo suorum finium aditu occurreret regi. Porus alterum ex his facturum sese respondit, ut intranti regnum suum **praesto** esset, sed armatus. [...]

[6] LXXX et V elephantos **obiecerat** eximio corporum robore ; **ultraque** eos currus CCC, et peditum XXX fere milia, in quis erant sagittarii [...]. [7] Ipsum vehebat elephantus super ceteras beluas eminens ; armaque auro et argento **distincta** corpus rarae magnitudinis **honestabant**. Par animus robori corporis, et quanta inter **rudes** poterat esse sapientia. [...] [10] Stabant ingentes vastorum corporum moles et **de industria** inritatae horrendo stridore aures fatigabant. [11] Hinc amnis, hinc hostis **capacia** quidem bonae spei **pectora** et saepe se experta inproviso tamen pavore percusserant. [...] [XIV,13] Beluae dispositae inter armatos speciem turrium procul fecerant ; ipse Porus humanae magnitudinis propemodum excesserat formam ; magnitudini Pori adicere videbatur belua, qua vehebatur, tantum inter ceteras eminens quanto aliis ipse praestabat. [14] Itaque Alexander contemplatus et regem et agmen Indorum : "Tandem", inquit, "par animo meo periculum video : cum bestiis simul et cum egregiis viris res est." [...]

[20] Ergo spreto regis imperio, - quod fere fit, ubi turbatis acrius metus quam dux imperare coepit, - totidem erant imperatores, quot agmina errabant. [21] Alius iungere aciem, alius dividere ; stare quidam, et nonnulli circumvehi terga hostium iuebant. Nihil in medium consulebatur. [22] Porus tamen cum paucis, quibus metu potior fuerat pudor, colligere dispersos, obvius hosti ire pergit elephantosque ante agmen suorum agi iubet. [23] Magnum beluae iniecere terrorem, insolitusque stridor non equos modo, tam pavidum ad omnia animal, sed viros quoque ordinesque turbaverat. [24] Iam fugae circumspiciebant locum paulo ante victores, cum Alexander **Agrianos** et Thracas leviter armatos, meliorem **concursatione** quam cominus militem, emisit in beluas. [25] Ingentem hi vim telorum iniecere et elephantis et regentibus eos ; phalanx quoque instare constanter territatis coepit. [26] Sed quidam avidius persecuti beluas in semet inritavere

vulneribus. **Obtriti** ergo pedibus earum ceteris, ut parcius instarent, fuere documentum. [27] Praecipue terribilis illa facies erat, cum **manu** arma virosque **corriperent** et super se regentibus traderent. [28] Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugientium elephantos in multum diei varium certamen extraxit, donec **securibus**, - id namque genus auxilii praeparatum erat, - pedes amputare coeperunt. [29] **Copidas** vocabant gladios leviter curvatos, falcibus similes, quis adpetebant beluarum manus. Nec quicquam inexpertum non mortis modo, sed etiam in ipsa morte novi supplicii timor omittebat. [30] Ergo elephantum vulneribus tandem fatigati suos impetu sternunt et, qui rexerant eos, praecipitati in terram ab ipsis obterebantur. Itaque pecorum modo magis pavidi quam **infesti** ultra aciem **exigebantur**.

Porus vaincu (VIII, XIV, 31-46)

Ce texte suit immédiatement le précédent.

[31] Porus destitutus a pluribus tela multo ante praeparata in **circumfusos** ex elephanto suo coepit **ingerere**, multisque **eminus** vulneratis expositus ipse ad ictus undique petebatur. [32] Novem iam vulnera hinc tergo, illinc pectore exceperat, multoque sanguine profuso **languidis** manibus magis **elapsa** quam excussa tela mittebat. [33] Nec **segnius** belua **instincta** rabie nondum saucia invehebatur ordinibus, donec rector beluae regem conspexit, fluentibus membris omissisque armis vix **compotem** mentis. [34] Tum beluam in fugam concitat sequente Alexandro : sed equus eius multis vulneribus confossus deficiensque procubuit, posito magis rege quam effuso. [35] Itaque dum equum mutat, tardius insecutus est. [...] [37] <Porus> fugere acrius coepit ; sed elephante quoque, qui multa exceperat tela, deficiebat. Itaque sistit fugam.

[38] Iam Alexander consecutus erat, et **pertinacia** Pori cognita vetabat resistens parci. Ergo undique et in pedites et in ipsum Porum tela congesta sunt ; quis tandem **gravatus**, labi ex belua coepit. [39] Indus, qui elephantum regebat, descendere eum ratus more solito elephantum procumbere iussit in genua ; qui ut se submitit, ceteri quoque, - ita enim instituti erant, - demisere corpora in terram. [40] Ea res et Porum et ceteros victoribus tradidit. Rex spoliari corpus Pori **interemptum** esse credens iubet, et qui detraherent lorica vestemque concurrere, cum belua dominum tueri et spoliantes coepit **adpetere**, levatumque corpus eius rursus dorso suo inponere. Ergo telis undique obruitur,

conpositoque eo in vehiculum Porus inponitur. [41] Quem rex ut vidit adlevantem oculos, non odio sed miseratione commotus : "Quae, **malum** !" inquit, "amentia te coegit, rerum mearum cognita fama belli fortunam experiri [...] ?" [42] At ille : "Quoniam", inquit, "percontaris, respondebo ea libertate quam interrogando fecisti. Neminem me fortiorem esse censebam : meas enim noveram vires, nondum expertus tuas ; fortiorem esse te belli docuit **eventus**. Sed ne sic quidem parum felix sum, secundus tibi." [43] Rursus interrogatus, quid ipse victorem statuere debere censeret : "Quod hic", inquit, "dies tibi suadet, quo expertus es quam caduca felicitas esset." [44] Plus monendo profecit quam si precatus esset : quippe magnitudinem animi eius interritam ac ne fortuna quidem **infractam** non misericordia modo, sed etiam honore excipere **dignatus est**. [45] Aegrum curavit haud secus, quam si pro ipso pugnasset : **confirmatum** contra spem omnium in amicorum numerum recepit ; mox donavit ampliore regno, quam tenuit.

Alexandre et Porus face à face / 2

Finally, facing the criticisms of his close ones, as well as the hesitations and mutinies of the soldiers, tired of fighting far from their families since years, Alexander is forced to turn back. After a grueling crossing of the deserts of the current Iran, he regains Babylon, where he probably died of malaria on June 11 -323 at the age of thirty-three.